

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336.7

UDC 336.7

**В. Ю. Дудченко, к. е. н.,
доцент****V. Yu. Dudchenko, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor****РОЛЬ ТА ФУНКЦІЇ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ
У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ****CENTRAL BANK'S ROLE AND FUNCTIONS
WITHIN FINANCIAL SYSTEM**

Актуальність теми дослідження. У посткризовий період актуалізуються питання збалансованості елементів фінансової системи, розвитку фінансового сектору, що змінює підходи до визначення ролі та цілей центральних банків, які орієнтуються у своїй політиці не лише на забезпечення стабільності цін, а й на збереження фінансової стабільності.

Постановка проблеми. Важливим є дослідження особливостей трансформації ролі та місця центрального банку у сучасній фінансовій системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти сутності центрального банку, функцій та ролі даної інституції у фінансовій системі досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема А. М. Мороз, М. І. Савлук, Флоренс Даф, Ульріх Волц, Науменкова С. В., Міщенко В. І. та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Дослідження потребує питання активізації ролі та актуалізації функцій сучасного центрального банку в забезпеченні стабільності фінансової системи.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз функцій центрального банку та особливостей функціонування в умовах розвитку фінансової системи.

Викладення основного матеріалу. Стаття присвячена узагальненню теоретичних основ визначення функцій центрального банку, дослідженню особливостей трансформації ролі центральних банків в умовах сучасної фінансової системи.

Висновки. Функції центральних банків країн світу орієнтовані не тільки на забезпечення макроекономічної стабілізації, а й на забезпечення стабільності фінансової системи.

Розширення функцій центральних банків, трансформація ролі у кризовий та посткризовий період реалізується через впровадження макропруденційної політики, спрямованої на забезпечення стабільності фінансової системи та використання нетрадиційних інструментів, напрямів їх діяльності, а саме: захист споживачів та фінансова грамотність населення, забезпечення сприятливого регуляторного середовища, екологізація фінансової системи.

Ключові слова: центральний банк; функції центрального банку; фінансова система; фінансова стабільність.

DOI: 10.25140/2410-9576-2020-2-1(20)-60-66

Актуальність теми дослідження. У посткризовий період актуалізуються питання збалансованості елементів фінансової системи, розвитку фінансового сектору, що змінює підходи до визначення ролі та цілей центральних банків, які орієнтуються у своїй політиці не лише на забезпечення стабільності цін, а й на збереження фінансової стабільності. На сьогодні, функції центральних банків країн світу орієнтовані не тільки на забезпечення макроекономічної стабілізації, а й на сприяння економічному зростанню, структурній трансформації та забезпеченні стабільності фінансової системи в цілому.

Світова фінансово-економічна криза поставила питання розширення мандату центрального

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

банку. Використання нетрадиційних монетарних інструментів у кризовий та посткризовий період з метою вирішення проблем держаної заборгованості, дефляції, економічного спаду актуалізувало питання перегляду ролі та функцій центрального банку у фінансовій системі.

Розширення мандату центрального банку є питанням дискусійним через збільшення ризиків та можливості виникнення суперечності цілей розвитку та цілей стабільності.

Постановка проблеми. Таким чином, дослідження потребує питання активізації ролі та актуалізації функцій сучасного центрального банку в сприянні сталому економічному розвитку, забезпеченні стабілізації фінансової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні науковці у своїх роботах досліджують теоретичні основи діяльності центральних банків. Так, трансформація ролі та функцій центральних банків у посткризовий період досліджується у роботі Науменкової С. В. [9] Новітні тенденції політики центральних банків у сфері монетарного регулювання розглядаються в роботі Міщенко В. І. [8] Сучасні аспекти реалізації функцій та ролі центрального банку у фінансовій системі досліджуються у роботах зарубіжних науковців, зокрема Флоренсе Даф, Ульріх Волц [2].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. На сьогодні недостатньо дослідженими залишаються питання трансформації ролі та актуалізації функцій сучасного центрального банку в сприянні сталому економічному зростанню, забезпеченні стабільності фінансової системи.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз функцій центрального банку та дослідження особливостей функціонування в умовах сучасного розвитку фінансової системи.

Виклад основного матеріалу. Глобальна фінансово-економічна криза призвела до трансформації ролі та активізації додаткових функцій центрального банку. В умовах глобалізації, поглиблення інтеграції національних фінансових систем посилюється роль центральних банків в питаннях відповідальності за забезпечення їх стабільності.

Завдання, функції, роль у фінансовій системі по різному реалізуються центральними банками країн світу. У посткризовий період в практиці центральних банків країн з розвинутою ринковою економікою набули поширення заходи по забезпеченню стабільності фінансової системи. В умовах розбалансованості фінансової системи актуалізується питання відповідальності центрального банку за рішення щодо курсової політики, обґрунтованість встановлення цілей монетарної та валютної політики. Крім того, на перший план виходять питання регулювання фінансової діяльності та нагляду за фінансовими установами. Тому, актуальним є аналіз сучасної ролі центрального банку, оцінка діяльності в аспекті забезпечення ефективності та надійності рішень.

Всебічне дослідження питання ролі та місця центрального банку у фінансовій системі потребує теоретичного узагальнення підходів до визначення змісту поняття та його функцій.

Проаналізуємо підходи щодо визначення та розуміння сутності інституції центрального банку з погляду вітчизняних та зарубіжних науковців, що наведені в (Табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до визначення центрального банку

ПІБ науковців / назва інституції, джерела	Визначення, розуміння
Пол Самуельсон	Кожен центральний банк має одну функцію. Він працює для контролю економіки, пропозиції грошей та кредитів
Віра Сміт	Основне визначення Центрального банку - це банківська система, в якій один банк має або повну, або резидентну монополію випуску векселів. Центральний банк виконує роль банку уряду та звичайних банків, має монопольне або переважне право на випуск паперових грошей.
Андрос Григоріу	Центральний банк - це фінансова установа, яка є належить уряду, який відіграє центральну роль управління валютою.
• «Банк міжнародних розрахунків»	Центральний банк - це банк у будь-якій країні, на яку покладено обов'язок регулювання обсягу валюти та кредитів у цій країні
Словник «Інвестопедія»	Центральний банк - це фінансова установа, якій надається пільговий контроль над виробництвом та розподілом грошей та кредитів для нації чи групи націй

Джерело: складено автором за публікаціями [1; 2; 6; 7]

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

На сьогодні центральні банки країн світу виконують роль емісійного банку, а сфера їх діяльності зосереджена на управлінні пропозицією грошей та спрямована на ефективне банківське управління для забезпечення стабільності монетарної сфери.

Трансформації в суспільстві, економіці країн, підвищення комунікаційної активності, наявні системні ризики ставлять питання доцільності орієнтації політики центрального банку на одну ціль – інфляція, за використання одного інструменту – процентні ставки. Фінансово-економічна криза висунула на перший план різні нерегульовані проблеми (включаючи неповні цілі) і тим самим відновила деякі невизначеності щодо майбутнього змісту функцій та завдань центрального банку.

Функції центрального банку розвивалися із зміною грошових систем.

Науковці використовують різні підходи у групуванні функцій центрального банку. Так, група авторів підручника [10] розглядає функції центрального банку через еволюційний розвиток інституції центрального банку, виокремлюючи наступні функції центрального банку: функція банку банків; емісійна функція; функція банківського регулювання і нагляду за діяльністю кредитних організацій; функція банкіра та фінансового агента уряду; функція провідника монетарної політики.

Класифікацію функцій з позиції основних напрямів діяльності центральних банків наведено в праці [5] і представлено в наступній класифікації: емісійний центр держави; банк банків; банківське регулювання, фінансовий агент уряду; провідник грошово-кредитної політики; валютне регулювання і контроль; інформаційно-статистичний та аналітичний центр грошової і банківської системи.

Автори підручнику [10] надають наступну класифікацію функцій центрального банку: монополярна емісія готівки та організація грошового обігу, «банк банків», функція «банкіра уряду», реалізація грошово-кредитної політики.

Загальним для центральних банків країн світу є виконання основних та додаткових функцій, класифікація яких, наведена на (Рис. 1).

До основних функцій, що здійснюють центральні банки і які спрямовані на забезпечення стабільності грошової одиниці, відносяться:

- регулюючі функції;
- контролюючі функції;
- обслуговуючі функції.



Рис. 1. Класифікація функцій центрального банку

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Функції центрального банку на сьогодні направлені на виконання цілей його діяльності, що впливають на показники соціально-економічного розвитку: зростання виробництва, підвищення зайнятості, стабілізація цін.

Посткризовий період характеризується наданням центральним банкам повноважень по забезпеченню не тільки цінової, а й фінансової стабільності та сприяння економічному зростанню. Саме з цим пов'язана тенденція до інституційних змін в діяльності центральних банків країн світу. Необхідність розробки заходів з недопущення фінансових криз у майбутньому призвела до перегляду ролі та функцій центрального банку у сучасній фінансовій системі. Трансформація центрального банку пов'язана з наступними чинниками:

- 1) виконання центральними банками країн функції антикризового регулювання в період світової фінансово-економічної кризи та посткризовий період;
- 2) вимоги політичних лідерів окремих країн до зменшення незалежності центральних банків як політичної, так і операційної. Актуалізація питання доцільності та ступеню координації монетарної, бюджетної та фіскальної політики.
- 3) збільшення вимог до відкритості, прозорості та підзвітності діяльності центральних банків;
- 4) використання центральними банками інструментів макропруденційного регулювання для забезпечення стабільності фінансової системи.

Таким чином, трансформація ролі центрального банку сьогодні проявляється у збільшенні впливу на фінансову політику держави, реалізацію функції стабілізації фінансової системи в цілому через традиційні та нетрадиційні інструменти політики.

Проаналізуємо сучасні завдання та цілі провідних центральних банків світу, які наведені в (Табл. 2).

Таблиця 2

Сучасні завдання та цілі провідних центральних банків світу*

Країна	Мандат центрального банку	Особливості реалізації цілей
Австралія	Забезпечення стабільності валюти, повної зайнятості, економічного процвітання та добробуту населення	Цільовий рівень інфляції 2-3 %
Великобританія	Підтримка цінової та фінансової стабільності	Цільовий рівень інфляції 2%
Європейський Союз	Цінова стабільність та стійке зростання	Підтримка щорічного зростання споживчих цін нижче 2%
Канада	Підтримка цілісності та вартості валюти	Утримання інфляції в межах 1-3 %
Нова Зеландія	Підтримка стабільності цін та уникнення нестабільності у виробництві, процентних ставках та курсах обміну	Рішення з монетарної політики приймає губернатор центрального банку (Резервного Банку Нової Зеландії)
США	Довгострокова цінова стабільність та стійке зростання	
Швейцарія	Забезпечення стабільності цін, враховуючи економічну ситуацію	Визначення діапазону процентних ставок, а не конкретної цільової ставки
Японія	Підтримка цінової стабільності та забезпечення стабільності фінансової системи	

* Джерело: складено автором на основі даних з офіційних сайтів центральних банків

Таким чином, домінуючою серед макроекономічних цілей метою монетарної політики досліджуваних країн залишається цінова стабільність.

Разом з тим, на сучасні центральні банки покладено виконання наступних функцій:

- стабілізація фінансової системи;
- антикризове регулювання;
- інститут розвитку.

Виконання нових функцій та нових повноважень вимагає використання нових інструментів монетарної політики, актуалізує питання забезпечення незалежності та підвищення підзвітності центрального банку, забезпечення координації монетарної, бюджетної та фіскальної політики.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Визначимо особливості зовнішніх умов функціонування центральних банків сьогодні, що впливають на визначення цілі та формулювання основних завдань:

- прогнозування змін в умовах прийняття рішень щодо монетарної політики та забезпечення фінансової стабільності, а не адаптація до мінливих умов;
 - збільшення тягаря інфляційних очікувань внаслідок фінансової кризи;
 - актуальність макроперуденційного регулювання;
 - загроза стабільності фінансової системи через зростання системних ризиків;
 - орієнтація на фінансову стабільність, посилення впливу центральних банків - зростання ризику політичного впливу, вимога до підзвітності центральних банків уряду та суспільству;
 - зростання ролі комунікаційної політики в системі управління центральним банком.
- Основне – посилення розуміння цілей центрального банку з метою залагодження занепокоєння в період кризи.
- кероване регулювання учасників фінансового ринку;
 - розвиток моніторингу стану елементів фінансової системи.

Зазначимо, що у докризовий період, дуже мало країн створили національні макропруденційні органи з конкретним мандатом та точними інструментами для здійснення макропруденційної політики. Посилення статусу центральних банків у сфері забезпечення фінансової стабільності у посткризовий період актуалізувало питання впровадження інструментів макропруденційного регулювання з метою запобігання системним ризикам.

У (Табл. 3) наведено досвід зарубіжних країн в реалізації інструментів макропруденційної політики.

Таблиця 3

Сучасні програми по впровадженню макропруденційного регулювання *

Країна	Особливості реалізації програм
Великобританія	Комітет фінансової політики Банку Англії в період кризи отримав повноваження щодо зміни банківських вимог до капіталу та встановлення обмежень на умови іпотеки домогосподарств
Європейський Союз	Створення національних макропруденційних органів з відповідними мандатами та правом застосовувати інструментарій. Мандат Європейського центрального банку на моніторинг ризиків, винесення попереджень при виявленні ризику нестабільності фінансової системи, розробку рекомендацій
США	Створення макропруденційної Ради з координації роботи фінансових установ
Швейцарія	Співпраця Національного банку Швейцарії з Швейцарським органом нагляду за фінансовими ринками. Чіткий розподіл повноважень в питаннях забезпечення стабільності фінансової системи: нагляд за інфраструктурою фінансового ринку здійснює Національний банк, нагляд за банківським сектором здійснює Швейцарський орган нагляду за фінансовими ринками. Заходи макропруденційної політики: обмеження іпотечних кредитів, які мають високий показник коефіцієнту LTV (Loan-to-Value Ratio), контрциклічний буфер капіталу
Японія	Створення (з 2014 р.) Агентства фінансових послуг з метою співпраці з Банком Японії щодо макропруденційної політики («Рада співробітництва з питань фінансової стабільності»)

* Джерело: складено автором на основі даних з офіційних сайтів центральних банків

Висновки. На сьогодні, в умовах нестабільності фінансової системи, зростає важливість функції центрального банку із забезпечення фінансової стабільності. Роль, функції центральних банків різняться в країнах світу. Світова фінансово-економічна криза внесла корективи в інструменти центральних банків, збільшила роль комунікації в політиці досліджуваного інституту та актуалізувала питання зростання підзвітності центрального банку.

Найважчим є розширення функцій центральних банків, що пов'язано із трансформацією ролі даного інституту у кризовий та посткризовий період. Забезпечення стабільності фінансової системи в цілому вимагає побудови цілісної структури макропруденційної політики. Досвід

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

зарубіжних країн показує поступовий розвиток макропруденційної політики від впровадження та використання окремих її інструментів до будови загальної ефективної структури, що включає:

- аналітичний інструментарій (моніторинг взаємозв'язків, високий ступінь ефективності аналізу набору даних та зв'язків між організаціями та ринками; технології аналізу даних з ідентифікації та моделювання потенційних каналів виникнення ризику);
- розширення спектру макропруденційних інструментів для аналізу ризиків стабільності фінансової системи в цілому (не лише банківського сектору) та узгодженості макропруденційної політики між різними секторами.

Крім того, трансформація функцій та ролі центральних банків проявляється у використанні нетрадиційних інструментів та напрямів діяльності, а саме: захист споживачів та фінансова грамотність населення (Центральний банк Вірменії); забезпечення сприятливого регуляторного середовища: схеми гарантій малого та середнього бізнесу та сільського господарства; організація навчальних програм для підприємців малого та середнього бізнесу (Центральний банк Нігерії, Центральний банк Пакистану); екологізація фінансової системи: увага центральних банків до глобальних екологічних проблем, аналіз екологічного ризику (Центральний банк Канади, Центральний банк Китаю).

Література

1. Andros Gregoriou Banking and Finance. Central Banking [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://economicsnetwork.ac.uk/sites/default/files/Kent%20Matthews/Lecture%208%20Central%20Banking.pdf>.
2. Florence Dafe, Ulrich Volz Financing Global Development: The Role of Central Banks [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.die-gdi.de/en/briefing-paper/article/financing-global-development-the-role-of-central-banks/>.
3. The Changing Role of Central Banks [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.bis.org/events/conf100624/goodhartpaper.pdf>.
4. Афанасьев А. О. Гроші та кредит: [конспект лекцій] / А. О. Афанасьев, Т. Б. Кузенко, Р. А. Фісичкін. – Х.: ХНЕУ, 2006. – 179 с.
5. Банківські операції: підручник / кол. авт.: А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза і канд. екон. наук, доц. М. Ф. Пуховкіної. – К.: КНЕУ, 2005. – 556 с.
6. Вера Смит. Происхождение центральных банков [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.finansy.ru/book/bank/001vsmiit/index.htm>.
7. Investopedia [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.investopedia.com/>.
8. Міщенко В. І. Світові тенденції монетизації економіки / В. І. Міщенко, С. В. Науменкова, І. М. Льон // Фінанси України. – 2017. – № 9. – С. 53–74.
9. Науменкова С. В. Трансформація ролі і функцій центральных банків в посткризисний період / С. В. Науменкова, И. В. Соркин, Б. В. Приходько // Экономика и банки. – 2014. – №1. – С. 7-15.
10. Центральний банк і грошово-кредитна політика / А. В. Сілакова, Г. І. Лановська, Н. І. Климаш, [та ін.] за заг. ред. Т. А. Говорушко. – Львів «Магнолія 2006», 2015. – 224 с.

References

1. Gregoriou, A. (n.d.). Central Banking. *economicsnetwork.ac.uk*. Retrieved from <https://economicsnetwork.ac.uk/sites/default/files/Kent%20Matthews/Lecture%208%20Central%20Banking.pdf> [in English].
2. Dafe, F., Volz, U. (2015). Financing Global Development: The Role of Central Banks. *www.die-gdi.de*. Retrieved from <https://www.die-gdi.de/en/briefing-paper/article/financing-global-development-the-role-of-central-banks/> [in English].
3. Goodhart, C.A.E. (n.d.). The Changing Role of Central Banks. *www.bis.org*. Retrieved from <https://www.bis.org/events/conf100624/goodhartpaper.pdf> [in English].
4. Afanasyev, A. O., Kuzenko, T. B., Fisichkin, R. A. (2006). *Hroshovi ta kredytni: konspekt lektsiy [Cash and credit: lecture notes]*. Kharkiv: Kharkivskyy natsionalnyy ekonomichnyy universytet [in Ukrainian].
5. Moroz, A. M., Pukhovkina, M. F., Savluk, M. I. (2005). *Bankivski operatsiyi [Banking operations]*. Kyiv: Kyivskyy natsionalnyy ekonomichnyy universytet [in Ukrainian].
6. Smith, V. (1996). *Proiskhozhdeniye tsentralnykh bankov [The origin of central banks]*. Retrieved from <http://www.finansy.ru/book/bank/001vsmiit/index.htm> [in Russian].
7. Site of Investopedia. *www.investopedia.com*. Retrieved from <https://www.investopedia.com/> [in English].
8. Mishchenko, V. I., Naumenkova, S. V., Lon, I. M. (2017). Svitovi tendentsiyi monetizatsiyi ekonomiky [Global trends in the monetization of the economy]. *Finansy Ukrayiny. - Finance of Ukraine*, 9, 53-74 [in Ukrainian].
9. Naumenkova, S. V., Sorkyn, Y. V., Prykhodko, B. V. (2014) Transformatsiya roli ta funktsiy tsentralnykh bankiv u pislyakryzovyy period [Transformation of the role and functions of central banks in the post-crisis period]. *Ekonomika ta banky. - Economy and banks*, 1, 7-5 [in Ukrainian].
10. Silakova, A. V., Lanovska, H. I., Klymash, N. I. (2015). *Tsentralnyy bank i hroshovo-kredytna polityka [Central bank and monetary policy]*. Lviv: «Mahnoliya 2006» [in Ukrainian].

Надійшла 03.05.2020

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Бібліографічний опис для цитування :

Дудченко В. Ю. Роль та функції центрального банку у фінансовій системі. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 1 (20), С. 60-66.

**Дудченко
Вікторія Юріївна** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Сумський державний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-0054-8362>;
ResearcherID:P-1275-2014;
E-mail:v.dudchenko@uabs.sumdu.edu.ua;

**Dudchenko
Victoria Yuriivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of International Economic Relations, Sumy State University;
<https://orcid.org/0000-0002-0054-8362>;
ResearcherID:P-1275-2014;
E-mail:v.dudchenko@uabs.sumdu.edu.ua.